

Novotná, Dana

Zmapování panství Šebetov v polovině 18. století

Studia historica Brunensia. 2021, vol. 68, iss. 1, pp. 167-178

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2021-1-11>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144067>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zmapování panství Šebetov v polovině 18. století

The mapping of the Šebetov estate in the 18th century

Dana Novotná / novotna.dana@npu.cz

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně

Abstract

The paper presents a collection of maps by Johann Isidor Jelínek depicting the Šebetov estate in the 18th century. Johann Isidor Jelínek was an assistant surveyor and an apprentice of the architect František Antonín Grimm. His maps of the Šebetov estate capture in detail various formations in the landscape and are a valuable topographic source for exploring the landscape of the mid-18th century.

Keywords

historical topography, Šebetov estate, the 18th century map collection, surveyor Johan Isidor Jelínek, historical landscape

Panství Šebetov rozkládající se v Boskovické brázdě a na západních svazích Dražanské vrchoviny patřilo mezi zeměpanská dominia, původně bylo darováno benediktinům z Klášterního Hradiska¹ u Olomouce, které již ve 12. století nahradili premonstráti. Součástí šebetovského panství byly osady Benešov, Cetkovice, Horní Štěpánov, Knínice, Kořenec, Okrouhlá, Pavlov, Pohora, Přívěst, Světlá, Svitávka, Šebetov, Uhřice, Úsobrno a Vážany a pět či šest poleší. Nejvýznamnějším místem byly na začátku zřejmě Knínice, které byly kolonizačním centrem oblasti porostlé hlubokým lesem Střelná. Při zrušení kláštera, 18. 8. 1784, byl zpracován inventář, takže víme, že ke konci 18. století se panství skládalo z osad Svitávka (městys), Vážany, (Horní) Štěpánov, Šebetov, Knínice (městys), Světlá, Cetkovice, Uhřice, Úsobrno, Kořenec, Benešov, Okrouhlá a sedmi poplužních dvorů; jménem jsou však uvedeny jen dva, a to Pohora a Pavlov. Dříve jmenovaná ves Přívěst se stala osadou Světlé. Součástí inventáře byl počet robotujících poddaných, takže jsme informováni i o velikosti vsí. Nejlidnatější byl Horní Štěpánov a teprve po něm Knínice, zatímco Šebetov jako střed panství byl spíše menší vsí. Centrem panství se stal Šebetov až po třicetileté válce na úkor Knínic. Hospodaření vrchnosti (premonstrátů) na panství mělo také svá specifika, centry hospodaření nebyly čistě hospodářské dvory jako u jiných řádů, ale hospodářská agenda byla spolu se správní soustředěna ve farních budovách, které tak měly podobu rezidencí s velkou hospodářskou částí, někdy byly správní činnosti detašované a rozptýlené po celé vsi. K postavení oněch sedmi poplužních dvorů uvedených v inventáři došlo až v poslední fázi premonstrátského vlastnictví panství.²

Stavebně nejvýznamnější úsilí vyvinul při obnově panství po třicetileté válce Norbert Želecký z Početic (ve funkci opata 1679–1709), který k šebetovskému přikoupil sousedící konické panství. Při správě majetku dbal o to, aby jednotlivé farnosti byly obsazeny řádovými kněžími a byl to právě Želecký, který nechal vybudovat prostorné fary jako sídla úřadu farního a sídla statku, například faru v Knínicích nebo rezidenci ve Vážanech (datace na portálu vážanské rezidence je 1685). Tyto budovy sloužily jako ubytování několika premonstrátů, takže měly čtyři až sedm pokojů pro faráře, kooperátory, správce statku a hosty, společnou jídelnu a kanceláře, také většinou okrasnou zahradu. Stejnou velikost má i fara ve Svitávce, která byla postavena podle datace na portálu roku 1654, ta však kromě hospodářské funkce měla i větší funkci správní, protože Svitávka byla městečkem a celní stanicí na dálkové stezce. Velká rezidence v Šebetově sloužila opatovi a inspektorům a v letech 1693–1695 byla přestavěna v opatovo letní sídlo. Po Želeckého smrti byla využívána k rekreaci členů konventu a jako rezidence šebetovského inspektora. Následující čtyři opati, Bernard III. Wancke (1709–1714), Benedikt II. Bönisch (1714–1721), Robert II. Sancius (1722–1732) a Norbert III. Umlauf (1732–1741) se význačněji do podoby šebetovského panství nezapsali, snad kromě Umlaufa, který přebudoval šebetovskou rezidenci; změna nastala až za posledního opata, kterým byl Pavel III. Ferdinand Václavík (1741–1784). Ten vybudoval nové statky a dvory a zabýval se intenzivně správou panství.³

1 Další používané názvy jsou Hradisko nebo Hradiště.

2 Zaoral, Prokop: *Velkostatek Šebetov 1759–1946*. Inventář. Moravský zemský archiv v Brně (MZA) 1965; Švábenský, Mojmir: *Premonstráti Klášterní Hradisko (1200–1800)*. Inventář. MZA 1978.

3 Suchánek, Pavel: *K větší či a slávě. Umění a mecenát opatů kláštera Hradisko v 18. století*. Brno 2007, s. 187–192.

Pomůckou ke spravování nemovitého majetku byly soupisy poddaných z roku 1744⁴, mapa šebetovského panství z roku 1759⁵ a atlas map jednotlivých katastrálních území s popisem také z roku 1759.⁶ Autorem mapového díla je dle signatury Johann Isidor Jelínek, pomocný zeměměřič.

Nejméně informací obsahuje velká závěsná mapa panství, která je dnes navzdory nedávnému restaurování téměř nečitelná, neboť nepochybně visela na zdi kanceláře panství a to i po změně majitele, tj. po zrušení Klášterního Hradiska, a byla tak používána každý den. Zaznamenán zde byl ucelený pozemkový soubor, který postrádá Svitávku, ta leží asi sedm kilometrů vzdušnou čarou od Knínic. Šebetov jako centrum panství byl představen při spodním okraji mapy, jde o přesnou axonometrii. Na kartuši rámuující název mapy je v medailonu portrét objednatele opata Václavíka. Mapa panství kromě axonometrie nevybočuje z řady podobných děl, které si pořizovaly šlechtické či církevní velkostatky, tato zachycuje především jednotlivé obce a důležité stavby v nich, samoty (dvory, mlýny) a pole s výčtem jejich místních názvů.

Jelínkovo druhé mapové dílo zobrazující jednotlivé katastry šebetovského panství je svázaným souborem rukopisných map nazvaným *Mapæ topographicæ*; v souboru opět chybí Svitávka, protože na ostatní katastry nenavazuje, a mapa Šebetova, která byla vyříznuta a ztracena, zachován je pouze popis šebetovského pozemkového majetku. Jednoduchý popis pozemků v jednotlivých obvodech obcí je přiložen ke každé z map. Soubor obsahuje mapy Vážan, Štěpánova, Šebetova, Knínic, Světlé, Cetkovic, Uhřic, Úsobrna, Kořence, Benešova a Okrouhlé. Jelínek byl dobrý kreslíř, protože parerga jednotlivých mapových listů jsou zdobena rostlinnými motivy, legendy jsou orámovány složitě zdobenými kartušemi. Každý mapový list je proveden jako „jedno plátno“, tedy jednou rukou, jedním perem i štětcem, jednotlivé části na sebe těsně navazují či se přímo prolínají. Na listu zobrazujícím Benešov a dvůr Pavlov je Pavlov nakreslen jako axonometrie v levém dolním rohu. Z jistě provedené kresby by se dalo soudit na architektonické školení Jelínkovo (proti tomu jiné mapy vypracované pro premonstráty a uložené ve stejném archívním fondu nemají takovou podrobnost, vypracování ani ozdobnost). Všechny mapy zachycují plošný rozsah území jednotlivých obcí (dnes známý pod pojmem katastr obce), výměru a bonitu pozemků, lesních revírů a další podrobnosti důležité pro vedení statků. Kromě označení panské půdy, obecní půdy, polností, pastvin a lesů bylo další v pořadí důležitosti označení hranic, i když nešlo ve většině map o hranice panství, ale o hranice vnitřní. Měřítko je moravský sáh, provedení grafické a velmi ozdobné, výškopis je znázorněn stínováním. Jako první jsou v legendě zakresleny hraniční znaky stromové, a to hraniční stromy s vetknutými hřeby se značkou panství, dále hraniční stromy, hraniční kameny, hraniční hrůbky či mohylky⁷ s hraničním kamenem na vrcholu, hrůbky prosté

4 MZA, E 55 Premonstrátí Klášterní Hradisko, inv. č. 970, jde o soupis všech poddaných na šebetovském panství rozdělený na muže a ženy, ženaté (vdané) a svobodné včetně dětí žijících v rodinách.

5 MZA, F 91 Velkostatek Šebetov, mapa č. 129, viz obrazová příloha.

6 MZA, F 91 Velkostatek Šebetov, atlas č. 130.

7 Jelínkovo označení „Leberhauffen“ odpovídá termín „hrůbek“ či „mohylka“ a hlavně jeho vyobrazení in: Hašek, František: *Pozemkový katastr*. Praha 1948, obr. 28; přesný překlad německého termínu Leberhauffen nemá ve slovníku ani Josef Jungmann.

a samozřejmě hranice zaznamenaná linií čárkovanou čarou žlutě podmalovanou. Budovy jsou označeny červeně (panské) a černě, další značení je písmeny s popisem v legendě, tak jsou popisovány stavby církevní, ale i hospodářské jako mlýny, dvory, pivovary, palírny. Kromě topografických značek použil Jelínek ještě mnoho jiných značek a symbolů, výrazný je například symbol křížů i s vrženým stínem.

Právě na této značce, jejíž velikost nepřesahuje na mapách několik milimetrů, si můžeme ukázat, jak přesná byla Jelínkova topografická práce. V územním obvodu Knínic najdeme dvě, respektive tři různá vyobrazení kříže. Hlavní kříž je latinský, na něm korpus Krista; objevuje se však ve dvou variantách, prostý kříž (severní část náměstí, křížovatka lesní cesty do Kořence) a kříž shora chráněný půlkruhovým pásem (před oběma kostely a na rozcestí u tratě Padělky v jihozápadní části mapy), kříž na severní straně náměstí na rozdíl od všech ostatních vyrůstá z jakéhosi kuželovitého soklu. Popis některých křížů je zachycen v dobových pramenech, pořizovatelem bylo bratrstvo sv. Isidora v Knínicích.⁸ Jde o účty z roku 1720, 1726, 1727, 1740 a 1754, kdy byly pořizeny dřevěné kříže s postavou Krista a plechovým půlkruhovým obloukem nad ním, natírané červenou či černou barvou a byly přivezeny většinou z Olomouce; pokud je zmíněno místo usazení v Knínicích, jde o okolí kaple sv. Markéty.⁹ Kaple, respektive kostel sv. Markéty je na Jelínkově mapě popsán (v legendě písmenem C) a před ním i před kostelem sv. Marka je opravdu zakreslen kříž s půlkruhovým ochranným obloukem a korpus Krista má na pravé straně cíp roušky, celý kříž vrhá stín. Je pravděpodobné, že především tělo Krista bylo vyraženo z plechu podle nějaké šablony.

Jeden z podobných křížů je dodnes zachovaný v Cetkovicích a má na sobě plechovou cedulku s textem pořizovanou páterem Arnoldem Zemánkem: „*Když 25. 7. 1818 vyhořela celá obec i kostel a fara, tento starobylý kříž podivuhodným způsobem neshořel. Zdráv bud; kříži, naději jediná.*“¹⁰ Tento kříž nese korpus malovaný na plechu a má výrazně vysazený cíp bederní roušky směrem doleva. Pokud byly kříže pořizované bratrstvem sv. Isidora v Knínicích raženy podle stejné šablony a cíp roušky je na mapě vpravo, znamená to, že kříž byl obrácen celkem pochopitelně čelem ke kostelu. Další kříž, tentokrát bez ochranného půlkruhového pásu, je na mapě vyobrazen v severní části knínické návsi, a to na výše uvedeném kuželovitém soklu. O tomto kříži se dozvídáme z několika pramenů,¹¹ které se shodují v tom, že kamenný kříž byl postaven roku 1611 opatem Klášterního Hradiska Jiřím IV. Leodegarem a stál na malinkém kopečku až do roku 1940, kdy byl přenesen a plocha srovnána. Jelínkem zakreslený kuželovitý sokl je zřejmě onen malinký kopeček. Další vyobrazení křížů je již z jiných vsí a map. Jedná se o dvojité (patriarchální) kříž a jednoduchý latinský kříž, oba pravděpodobně dřevěné, většinou stály na rozcestích. Na topografické mapě Knínic jsou ještě další podrobnosti, které stojí za bližší povšimnu-

8 Valešová, Barbora: *Bratrstvo svatého Isidora v Knínicích u Boskovic*. Diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta Brno 2012. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/xxl3s/>, citováno 15. 1. 2019.

9 Tamtéž, s. 66–67.

10 Kříž je na Jelínkově mapě zakreslen u kostela, dnes stojí před farní budovou, ale v roce 1818 byl pravděpodobně ještě u kostela.

11 *Pamětní kniha obce 1899–1956*. Dostupná z: <http://www.mestyskninice.cz/fotogalerie/6-pametni-kniha-obce-1899-1956>, citováno 15. 1. 2019; Knies, Jan: *Vlastivěda moravská*. Okres boskovský. Brno 1904, s. 95–106.

tí. V jižní části návsi je pod písmenem K legendy socha sv. Jana Nepomuckého. Na současném soklu je nápis: „*Socha tato postavena jest nákladem Veroniky Sedlákové v Knínicích roku 1899.*“ Podle ústního podání uváděného na webových stránkách Knínic plastiku daroval obci pan Pavel Martínek z čp. 110, který ji zdědil po předcích své matky. Jestliže stála již roku 1749 na místě, kde ji zakreslil Jelínek, musela být asi dvě či tři generace v „soukromí“, aby pak mohla být znovu usazena na konci 19. století. Socha na mapě není nijak vykreslena, Jelínek se zde spokojil se značkou a popiskou v legendě stejně jako u sochy sv. Josefa, která je stále na stejném místě na kopečku severně od obce, tu však vykreslil alespoň jako válec. Uprostřed návsi je zakreslen sloupek s jakousi ručkou. Jde nepochybně o pranýř (stojí před radnicí), o němž se prameny zmiňují spíše nepřímou, například při obnově hrdelního práva a stavbě nové šibenice.¹² Šibenice je na Jelínkově mapě samozřejmě také, podle vyobrazení šlo o dva kůly či sloupy s příčným břevnem, k rekonstrukci tvaru hodně pomáhá i tvar vrženého stínu. Pranýř byl podle Jelínka sloupek s ručkou tvaru „L“ na masivním podstavci. Není jasné, zda ona ručka je zakreslením takového pranýře, který se zachoval například v Hořicích na Šumavě, tedy ruky vyčnívající ze sloupu a třímající meč,¹³ nebo zda šlo o nějakou pevnou součást, například nástavec s okovy. V těchto podrobnostech je Jelínkův zakres drobných, téměř bodových objektů daleko podrobnější a přesnější než jakékoli soudobé nebo pozdější písemné prameny.

Co se týče zobrazení osad a budov, jde ve všech případech o půdorysy s dalšími popisky v legendě, přičemž popisovány jsou především panské (klášterní) budovy a budovy obecní správy jako radnice v Knínicích. Pokud použijeme opět jako příklad Knínice při absenci Šebetova a Svitávky, byly vyznačeny budovy v tomto pořadí: oba kostely, fara, lihovar, mlýn, hospodářský dvůr, radnice, panský nájemný dům a špitál. V obci Úsobrno, kde nebyl kostel ani kaple, bylo pořadí panských nemovitostí následující: dolní mlýn, panský nájemní dům, panský dům (rezidence?), prostřední mlýn, horní mlýn, sklářská huť (šmelcovna) a panské byty (proti hutí).

Velmi podrobně jsou na mapách zakresleny hraniční znaky, což je společně obecně všem mapám, zde však udivuje, že kromě hranic panství jsou stejně podrobně a možná i podrobněji zakresleny hranice vnitřní, tj. hranice mezi správním územím jednotlivých obcí téhož panství. Jelínek uvádí v legendě hraniční stromy s vetknutými hřebíky se značkou panství, dále hraniční stromy, hraniční kameny, hraniční hrůbky s hraničním kamenem na vrcholu, hrůbky prosté a samozřejmě hranici zaznamenanou na mapách linií čárkovanou čarou žlutě podmalovanou. Přesnost tohoto zakreslení se nedá příliš kontrolovat, neboť se zachovalo minimum hraničních protokolů z této oblasti, v podstatě pouze dva, protokol z obchůzky hranic borotínského a šebetovského panství u Cetkovic z října 1740 a pak až výslech svědků z roku 1841 ve věci majetkového sporu mezi Šebetovem a Velkými Opatovicemi o les Hohenberg u Šubířova.¹⁴ Ani v jednom případě nebyla vyhotovena mapa a žádný z popisovaných hraničních znaků již není na původním místě. Při pokusu najít některé z vykreslovaných hraničních znaků jsem v roce 2018 použila

12 Knies, J.: *Vlastivěda moravská*, s. 104.

13 Ruka se na pranýři vyvyšovala v době trhů.

14 MZA, E 55 Premonstráti Klášterní Hradisko, inv. č. 1734, protokol z roku 1740; MZA, C 14 Odhady moravských panství, inv. č. 126, fol. 4–10, protokol z roku 1841 přiložen ke knize.

Jelínkovy mapy Knínic a Vážan a jejich společnou hranici, která podle Jelínka vedla úvozovou cestou. Podél cesty byly hraničními znaky stromy a v lese pak mohylky a několik hraničních kamenů. V úvozu staré cesty a na samé hranici lesa a louky je řada polykormonů; jsou to zřejmě stromy mimo les později sečené jako pařezina, některé z nich by mohly ještě dobu Klášterního Hradiska pamatovat. Přímo v linii cesty dále v lese je řada čtyř hraničníků. Tři jsou zřejmě mladšího data, největší z nich má značku M(arkt) K(ninitz) na jedné a H(errschaft) na druhé straně, kde je kus odlomený; další dva jsou pohřbeny v zemi, ale nejsou v poloze kreslené Jelínkem, takže jsou zřejmě opět z mladšího období. Jediným kamenem, který by měl být v místě, kde Jelínek kreslí kámen v řadě hraničních mohylek, je téměř zapadlý kámen s písmenem D(ominium) na jedné straně, zbytek je poškozen. Pokud se jedná jen o značení průběhu hranice pozemkových obvodů dvou sousedících obcí stejného vlastníka, nemusel mít kámen další vytesané znaky, pouze doprovázel šňůru hraničních stromů a mohylek.

Velmi zajímavé je zachycení volné krajiny, tedy kromě běžných popisků, jimiž jsou tratě a místní názvy, dále směry cest, ty jsou zapisované podél zakreslené cesty, a to v obou směrech, tedy cesta vedoucí z-do. Jelínek v kresbě stromového pokryvu rozlišuje polohu, jinak kreslí stromy v lese či v sadech, jinak stromy ve volné krajině a podél cest, v případě mapy Knínic se zdá, že různým tvarem rozlišoval i různé druhy stromů. Historicky jsou doloženy lípy kolem kaple sv. Floriána na jižním konci návsi a kaštan u kříže z roku 1611, stromy vyobrazené v těch místech se však od sebe příliš neliší, liší se od jiných stromů ve vsi; rozdílná je dle zákresu i výška různých, většinou volně stojících stromů. Na mezích většiny map jsou kresleny křoviny či nízké stromky. Nejpopisnější je mapa (Horního) Štěpánova, která má kromě obvyklých informací zakreslenou též plužinu, záhumenicové cesty i porost na mezích mezi úzkými poličky a loukami a zvláštní tečky pokrývající jednotlivě nebo ve skupinách různé plochy. Zdá se, že touto značkou, která není popsána v legendě, Jelínek zachycoval agrární kupy, tj. kamení vybírané z polí či lesů. Ještě dnes jsou podobnými kupami pole i části lesního porostu okolo Štěpánova poseté. Se štěpánovskou mapou může co do popisnosti soutěžit mapa Benešova s novým pavlovským dvorem, u něhož jsou zakresleny aleje vysazené okolo cesty procházející hlavní budovou dvora a další podrobnosti, navíc dvůr sám je zakreslen v levém dolním rohu v axonometrickém zobrazení, kresba je profesionální, na vysoké úrovni.

Kromě šebetovských se ve fondu hradištských premonstrátů zachovala další Jelínkem vypracovaná mapa z roku 1755, která popisuje hranice některých vsí Dolního panství; i tam je u Jelínkovy signatury titul přísežný geometr.¹⁵ Tato mapa je v provedení podobná šebetovskému souboru, ale mnohem méně podrobná, jednotlivé nemovitosti v zobrazených lokalitách nemají zakresleny parcely s oplocením ani podrobnější popisky, Jelínek se zde soustředil pouze na detailní popis hranice.

Pro soukromé zadavatele pracovali i někteří další geometři, například Johannes Křaupal, který byl v roce 1761 jmenován hlavním zemským zeměměřičem; v témže úřadě pracoval jako druhý inženýr již 20 let.¹⁶ Můžeme tak srovnat Jelínkovu práci s Křaupalo-

15 MZA, E 55 Premonstráti Klášterní Hradisko, inv. č. 986.

16 MZA, G 12 Cerronihovská sbírka, II 165, fol. 89–90 mapa okolí řeky Moravy pod Uherským Hradištěm u Ne-

vou, a to v rozmezí pouhých 2 let. Z tohoto srovnání vychází Jelínek jako daleko pečlivější „topograf“ i zručnější kreslíř.

Můžeme tedy říci, že šebetovské mapy jsou opravdu důsledně topografickým dílem, protože popisují krajinu vyčerpávajícím způsobem a to nepochybně na základě pečlivého mapování a zakreslování všech detailů v terénu, Jelínek tedy musel celé panství velmi důkladně projít. Nabízí se otázka, zda odtud přímo nepocházel. Jsou zachovány dva spisy z období, kdy byl zaměstnancem úřadu zemského zeměměřiče, a to z let 1755 a 1760.¹⁷ Jde o jeho vlastnoruční žádosti, v prvním případě žádost o místo v úřadě, které získal na období 7 let (byl tzv. pomocný zeměměřič = Supernumeralis Landmesser). Druhá žádost se týká jakési nespécifikované duchovní činnosti v souvislosti s hradištskými premonstráty, která byla důvodem pro možné zkrácení práce pro úřad v probíhajícím sedmiletém období. Je možné, že Jelínek oznamoval vstup do řádu. Ze spisů se však nic bližšího o Jelínkovi nedozvíme (rodina, školení, místo narození apod.). Díky soupisu poddaných z roku 1744 se můžeme podívat, zda Johann Jelínek nepocházel přímo z šebetovského panství. Jediné dvě rodiny Jelínků v soupisu jsou uvedeny ve Svitávce, přičemž pouze Melchior Jelínek měl syna jménem Johann, který měl v roce 1744 tři roky. Melchior se do Svitávky musel přistěhovat nedlouho před pořízením soupisu, protože v matrice narozených ve Svitávce není zapsán ani Johann ani jeho o tři roky starší sestra Marina. Dotyčný zápis je v matrice Knínic,¹⁸ 13. dubna 1740 se tam Melchioru Jelínkovi a jeho ženě Dorothee narodila dvojčata Georgius a Johannes; chlapec tedy byl o něco starší, než udával soupis. Dalším možným adeptem by byl syn Johann tkalce Melchiora Jelínka a jeho ženy Mariny, který se narodil roku 1731 v Konici,¹⁹ panství sousedícím se šebetovským, které premonstráti získali roku 1699. Žádný z chlapců nemá v zápisu druhé křestní jméno.

Jméno Johanna Jelínka se objevuje ještě v jednom dokumentu, což je smlouva opata Pavla Ferdinanda Václavíka s inženýrem a architektem Františkem (Antonínem) Grim(m)em ze dne 1. 1. 1747.²⁰ Ani zde nemá žádný ze jmenovaných uvedeno více než jedno křestní jméno, i když víme, že Grimm jej měl. Smyslem úmluvy je, že si Grimm vezme do učení Johanna Jelínka a vyučí jej „praktické geometrii“ a „civilnímu stavebnímu umění“. František Antonín Grimm (1710–1784) se v roce 1740 vrátil z cest po Evropě (studium architektury ve Vídni 1730–1734 a získal titulu k.k. Academicus militaris, studium na Vojenské inženýrské škole v letech 1733–1734, tovaryšská cesta do Itálie, především do Říma, a do Paříže v letech 1738–1740), hned po návratu byl zaměstnán ve vídeňském inženýrském sboru, napsal spis o opevňovací technice a začal pracovat i pro významné šlechtice na Moravě; z cest si přivezl mnoho vlastních kreseb či kopií plánů významných

dakonic; Konečný, Michal: „Civilní architektura“ ve službách státu, teoretická východiska, styl a tvůrci na Moravě 1750–1840. Disertační práce. Brno 2014, s. 113.

17 MZA, A 8 Zemská registratura, kart. č. 622, fol. 57, 59, dopisy z let 1755 a 1760.

18 MZA, E 67 Sběrka matrik, sign. 367, dostupné na: <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/3229/?strana=1>, citováno 15. 1. 2019.

19 MZA, E 67 Sběrka matrik, sign. 9067, dostupné na <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/5745/?strana=1>, citováno 15. 1. 2019.

20 MZA, G 12 Cerroniho sbírka, sign. Cer II, inv. č. 300, fol. 61.

staveb.²¹ Pro vyučení Johanna Jelínka, který byl velmi pravděpodobně poddaným Klášterního Hradiska, si opat nemohl vybrat lepšího odborníka, patrně s Jelínkem výhledově počítal jako se stavitelem, který by pracoval pro klášter. Otázkou je, jak mladý tehdy mohl být Grimmův učeň a zda jde o stejnou osobu jako pozdější zeměměřič, který pro Hradisko vypracoval popisované mapy. Výše uvedeným hochům (pokud jde o úplný seznam Janů Jelínků z premonstrátských panství) by bylo v době smlouvy sedm, respektive šestnáct let, což mírně vybočuje z běžného věku, ale učněm se mohl stát vlastně kterýkoli z nich.²² K otázce osoby Grimmova učedníka Jelínka se již před časem vyslovil Jiří Kroupa.²³ Jana Jelínka (osobu z výše uvedené smlouvy) popisuje jako zednického mistra, který se dále školil v Římě a o němž nejsou další zprávy, hlavně žádná doložená realizovaná stavba. Johanna Isidora Jelínka popisuje jako pomocného zeměměřiče v jiných statích.²⁴

Zeměměřič Johann Isidor Jelínek však musel projít speciálním školením a z dochovaných map je zřejmé, že zvládl suverénně kromě vlastního měření a vynášení map i kresbu, a to kresbu architektonickou. Funkce geometra či zeměměřiče se totiž nevyklučovala s projekční praxí a zeměměřiči byli často využíváni jako projektanti státních technických děl typu silnice, opevnění, ale i civilních budov. Je tedy docela dobře možné, že se nejedná o dvě, ale jednu osobu; pokud by ukončil civilní zaměstnání vstupem do řádu, logicky by se tím „vymazaly“ všechny další informace.

Dohledání přesnějších informací k osobě pomocného zeměměřiče Johanna Isidora Jelínka, jeho profesním životě a vztahu ke Klášternímu Hradisku nebylo cílem článku a vzhledem k nedostatku pramenů mohla být jaksí na okraj vyslovena pouze hypotéza. Smyslem článku bylo představit topografické dílo mapového charakteru a srovnat jeho výpovědní potenciál s tradičními psanými topografiemi. Jestli byli Jelínkové pracující pro klášter dva či jeden, to nic nemění na významu a historické hodnotě popisovaných map. Máme tedy zachováno rozsahem možná drobné, ale precizně provedené mapové dílo, krásný příklad pečlivé grafické topografie, který především v detailním popisu krajiny daleko převyšuje topografické popisy slovní.

21 Dostupné na https://cs.wikipedia.org/wiki/František_Antonín_Grimm, citováno 15. 1. 2019.

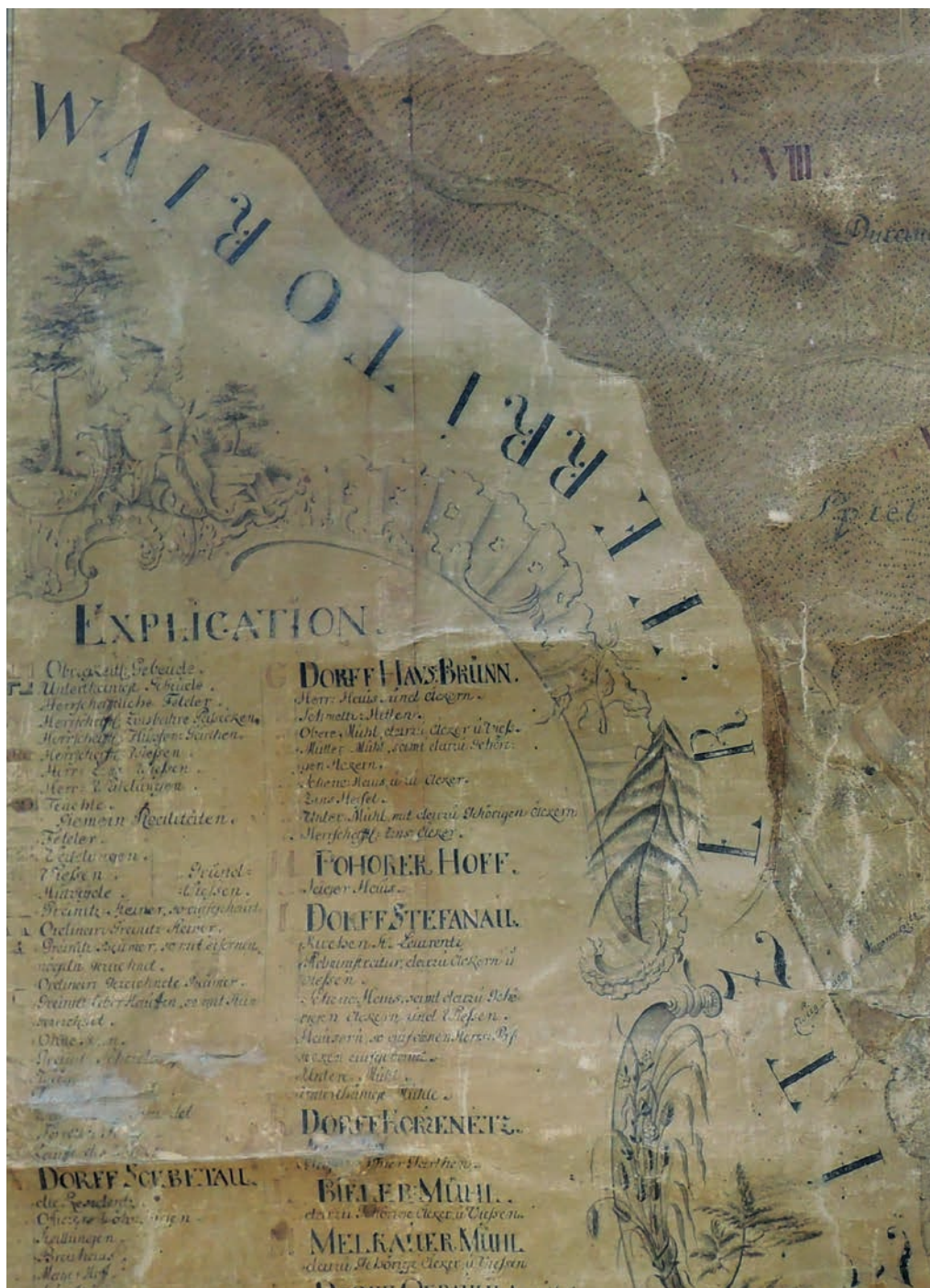
22 Škařupa, Petr: *Právní aspekty cechovního zřízení v českých zemích*. Rigorózní práce PF UK. Praha 2011, s. 37; děti přijímané za učedníky měly být sice starší 4 nebo 5 let, ale nejčastější věk byl 10–12 let; věkový limit nebyl stanoven.

23 *František Antonín Grimm, architekt XVIII. století*. Katalog k výstavě. Muzeum Kroměřížska v Kroměříži 1982, s. 34.

24 Viz Konečný, M.: „*Civilní architektura*“, s. 113.

Obr. 1: Mapa panství Šebetov 1759 (MZA, F 91 Velkostatek Šebetov, mapa č. 129)

Obr. 3: Mapa panství Šebetov 1759 – detail legenda (MZA, F 91 Velkostatek Šebetov, mapa č. 129)

The mapping of the Šebetov estate in the 18th century

The Šebetov estate is located on the western slopes of the Dražanská Highlands and has belonged to the Premonstratensian monastery of Hradisko near Olomouc since the 12th century. When the monastery was abolished in 1784, it had twelve municipalities and seven plow yards. After the Thirty Years' War, the economic administration of the estate had to be restored with the aid of registers of villeins from 1744, a map of the Šebetov estate from 1759, and an atlas of maps of individual cadastral areas with a description from 1759. The author of the map collection entitled *Mapæ topographicae* was Johann Isidor Jelínek, an assistant surveyor, who was born on the estate and was very familiar with the local landscape. Jelínek became an apprentice of the architect František Antonín Grimm at monastery's expense, where he mastered practical geometry and civil architecture. His maps of the Šebetov estate are professionally drawn, very detailed, and contain a number of unusual details, such as detailed drawings of border signs and specific formations in the landscape (various types of crosses, trees, detailed plows and various stones, such as agrarian mounds). In comparison with other preserved relics, it is evident that Jelínek captured reality in the smallest detail. The preserved map collection is a very important graphic topographic source for exploring the landscape of the mid-18th century.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.